

Araştırma Makalesi (Research Article)

GASTRONOMİ VE MUTFAK SANATLARI ÖĞRENCİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DAVRANIŞININ DEĞER, İNANÇ VE NORM TEORİSİ KAPSAMINDA BELİRLENMESİ (DETERMINATION OF SUSTAINABILITY BEHAVIOR OF GASTRONOMY AND CULINARY ARTS STUDENTS WITHIN THE SCOPE OF VALUE, BELIEFS AND NORMS THEORY)

Birgül AYDIN^{1*} (orcid.org/ 0000-0003-3459-2385)

¹Doğuş Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye

Özet

Sürdürülebilirlik, eğitim dâhil birçok alanda önemli bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik davranışı ise, doğuştan edinilen bir özellik değil, bilinç ve eğitimle geliştirilebilen bir davranıştır. Eğitim, bu tür davranışların geliştirilmesinde önemli bir araçtır. Aynı zamanda, bireylerin değerleri, inançları ve normları da bu davranışları etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın amacı gastronomi ve mutfak sanatlarında lisans düzeyinde eğitim alan öğrencilerin değerlerinin, inançlarının ve normlarının sürdürülebilirlik davranışları üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırma kapsamında bir üniversitedeki gastronomi ve mutfak sanatları öğrencilerinden tam sayım yöntemiyle 233 anket toplanmıştır. Verilerin analizi sırasında açıklayıcı faktör analizi ile boyutlar belirlenmiş, ardından değerler, inançlar ve normların sürdürülebilirlik davranışı üzerindeki etkilerini değerlendirmek için çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar; değerlerin, inançların ve normların sürdürülebilirlik davranışını etkilediğini göstermiştir. Araştırma bulguları, sürdürülebilirlik davranışı üzerinde en büyük etkiye sahip olan değişkenin değerler olduğunu ve normların da ikinci en önemli etki faktörü olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma hem uygulama hem de literatüre katkı sağlayacak çeşitli öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değer, İnanç, Norm, Sürdürülebilirlik Davranışı, Gastronomi

Abstract

Sustainability is a prominent concept across various fields, including education. Sustainability behavior is not innate but can be developed through awareness and education. Education plays a crucial role in fostering such behaviors. Additionally, individuals' values, beliefs, and norms significantly influence these behaviors. In this context, the research examines the impact of values, beliefs, and norms on sustainability behaviors among gastronomy and culinary arts students. The study involved collecting 233 questionnaires from students at a university using a full-count method. Data analysis was conducted using explanatory factor analysis to determine dimensions, followed by multiple regression analysis to assess the effects of values, beliefs, and norms on sustainability behavior. The results indicated that values, beliefs, and norms impact sustainability behavior. Specifically, values were identified as having the greatest effect on sustainability behavior, while norms were found to be the second most important factor. The research provides various recommendations that contribute to both practical implications and literature..

Keywords: Value, Belief, Norm, Sustainability Behavior, Gastronomy

Giriş

Günümüzde küresel gelişmelerin sınır ötesi etkilerinin artmasıyla birlikte sürdürülebilirlik kavramı giderek daha fazla önem kazanmıştır (Haney, 2021). Sürdürülebilirlik, çevresel, ekonomik ve sosyokültürel yapıların bütüncül bir bakış açısı ile ele alındığı, toplumların uzun vadeli refahını hedefleyen uygulama ve davranışları kapsayan kapsamlı bir kavramdır (Aall, 2014; Mensah, 2019). Tüm sektörlerin doğal kaynaklara olan bağımlılığı, sürdürülebilirlik çabalarını kaçınılmaz kılmış ve bu doğrultuda çeşitli strateji ve uygulamaların geliştirilmesini zorunlu hâle getirmiştir. Ancak, toplumlar arasında süregelen çevresel, ekonomik ve sosyokültürel eşitsizlikler, sürdürülebilir davranışların benimsenmesini ve uygulanmasını etkileyen faktörlerin derinlemesine incelenmesini gerektirmektedir.

Sürdürülebilirliğin sağlanması yalnızca hükümetler ve büyük kuruluşların sorumluluğunda değil, bireylerin de aktif katkı sağlayabileceği bir süreçtir. Bu nedenle, çevresel farkındalığı artırmaya yönelik eğitim programları,

*Sorumlu yazar: baydin@dogus.edu.tr

DOI: 10.33083/joghat.2025.476

sivil toplum çalışmaları ve medya aracılığıyla sürdürülebilirlik bilincinin yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Araştırmalar, bireylerin sürdürülebilirlik davranışlarının değerler, inançlar ve normlar tarafından şekillendiğini ortaya koymaktadır (Kollmuss ve Agyeman, 2002; Leiserowitz, Kates ve Parris, 2006; Whitley, vd., 2018; Alalawi ve Omar, 2024). Sürdürülebilirlik konusunda yeterli bilgiye veya farkındalığa sahip olmayan bireyler için bu yönde davranış geliştirmek zorlayıcı olabilmektedir. Bu noktada, eğitim kritik bir rol oynamaktadır. Ancak eğitim, yalnızca akademik bilgi aktarımından ibaret değildir; bireylerin kültürel ve ekonomik koşulları da sürdürülebilirlik davranışlarını etkileyen önemli faktörler arasındadır (Vicente-Molina, Fernández-Sáinz ve Izagirre-Olaizola, 2013; Johansson, Rahm ve Gyllin, 2013; Kim, Lee ve Yang, 2015; Braun, Cottrell ve Dierkes, 2018; Al-Nuaimi ve Al-Ghamdi, 2022). Bu bağlamda, Stern'in (2000) geliştirdiği Değer, İnanç, Norm Teorisi, bireylerin değerlerinin, inançlarının ve kişisel normlarının çevresel sorumluluk taşıyan davranışları nasıl etkilediğini açıklayan güçlü bir çerçeve sunmaktadır. Bu teoriye göre, bireylerin sahip olduğu değerler, çevreye yönelik inançlarını şekillendirir ve bu inançlar, çevre dostu davranışları yönlendiren kişisel normların oluşmasını sağlar. Teorik olarak, bu süreç çevresel duyarlılığı artıran psikolojik mekanizmaları anlamada önemli bir temel oluşturmakta ve sürdürülebilirlik davranışlarının nasıl şekillendiğini inceleme imkânı sunmaktadır (Zaini, 2023).

Sürdürülebilirlik, tüm sektörleri ilgilendiren kritik bir konu olmasına rağmen, özellikle gastronomi ve mutfak sanatları alanında büyük bir öneme sahiptir. Gıda üretimi ve tüketimi, çevresel sürdürülebilirlik açısından doğrudan etkiler yaratmaktadır. Gıda israfı, doğal kaynakların aşırı tüketimi ve çevresel maliyeti yüksek üretim süreçleri, mutfak endüstrisinde sürdürülebilir uygulamaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, gelecekte gastronomi sektöründe karar verici konumda olacak Gastronomi ve Mutfak Sanatları (GMS) öğrencilerinin sürdürülebilirlik davranışlarının nasıl şekillendiği önemli bir araştırma konusu olarak öne çıkmaktadır.

Literatürde, bireylerin sürdürülebilirlik davranışlarının değerler, inançlar ve normlar tarafından şekillendiğini gösteren çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Kollmuss ve Agyeman, 2002; Leiserowitz vd., 2006; Whitley vd., 2018; Alalawi ve Omar, 2024). Bu kapsamda, demografik özelliklerin sürdürülebilirlik davranışına etkisi (Güney, 2023), gıda israfı ve bu israfın belirleyicileri (Alıntaş, 2021; Ekincek ve Şenol, 2023; Yıldırım, Yılmaz ve Rezapouraghdam, 2024) ile bireysel değerlerin sürdürülebilirlik davranışıyla ilişkisi (Kollmuss ve Agyeman, 2002; Leiserowitz vd., 2006; Whitley vd., 2018; Liu, Zou ve Wu, 2018; Karimi, 2019; Msengi vd., 2019; Cruz vd., 2022; Negm, 2023; Wang vd., 2023; Arya ve Kumar, 2023; Alalawi ve Omar, 2024) gibi konular incelenmiştir. Ancak, bu faktörlerin GMS öğrencileri özelinde nasıl bir etkileşim içinde olduğu ve sürdürülebilir mutfak uygulamalarına yönelik tutumlarını nasıl şekillendirdiği konusunda sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Gıda israfı, çevre etiği ve tüketici davranışları gibi konular ele alınmış olsa da (Alıntaş, 2021; Ekincek ve Şenol, 2023; Yıldırım vd., 2024), mutfak sanatları öğrencilerinin sürdürülebilirlik davranışlarını belirleyen psikolojik faktörler yeterince incelenmemiştir.

Bu çalışma, Değer, İnanç, Norm Teorisi çerçevesinde GMS öğrencilerinin sürdürülebilirlik davranışlarını etkileyen faktörleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Gelecekte mutfak sektöründe aktif rol alacak bu öğrencilerin, sürdürülebilir mutfak uygulamalarının yaygınlaşmasında kritik bir görev üstlenmesi beklenmektedir. Bu nedenle, değerler, inançlar ve normların GMS öğrencilerinin sürdürülebilirlik davranışları üzerindeki etkisinin incelenmesi hem akademik literatüre hem de mutfak eğitimi ve sektörel uygulamalara önemli katkılar sunacaktır. Araştırma, bu üç faktör arasındaki etkileşimleri anlamayı hedefleyerek, çevresel sorumluluk bilincini geliştiren eğitim programları ve sektörel uygulamalar için değerli farkındalık sunmayı amaçlamakta; böylece hem akademik bilgiye hem de uygulamaya yönelik önemli katkılar sağlamaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, GMS öğrencilerinin sürdürülebilirlik bilincini artırmaya yönelik eğitim programlarının ve sektörel stratejilerin geliştirilmesine rehberlik edecek önemli bulgular ortaya koymayı hedeflemektedir.

Kavramsal Çerçeve

Sürdürülebilirlik Davranışı

Sürdürülebilirlik hem doğal kaynakların korunmasına hem de insan ihtiyaçlarının dengeli bir şekilde karşılanmasına dayanan bir yaşam tarzıdır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik davranışı, insanların toplumsal ve çevresel farkındalıklarını artırmayı ve buna yönelik eylemlerde bulunmalarını gerektirir. Sürdürülebilirlik davranışları, sosyal, çevresel ve kültürel özellikleri koruma amacı taşır (Bonnes ve Bonaiuto, 2002; Corral-Verdugo, Tapia-Fonllem, ve Ortiz-Valdez, 2015; Kim vd., 2024; Aydın, 2024: 2576). Bununla birlikte, sürdürülebilirlik gelecek nesillerin ihtiyaçlarını mevcut kaynaklarla dengelemeye yönelik bir yaklaşımdır (Tapia-Fonllem vd., 2013). Ancak sürdürülebilirlikle ilgili alınan kararların sonuçları yıllar sonra ortaya

çıkabilir ve bu etkiler insanların dikkatini çekmeyebilir. Sürdürülebilirlik davranışının kritik bir yönü, içsel veya dışsal olabilen bireysel motivasyonların rolüdür. Örneğin, çalışmalar suçluluk ve gurur gibi duygusal faktörlerin tüketicilerin sürdürülebilir ürünler satın alma niyetlerini önemli ölçüde etkileyebileceğini göstermiştir (Antonetti ve Maklan, 2014). Ek olarak, sosyal normlar da sürdürülebilirlik davranışı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bireyler davranışlarını genellikle akranlarının algılanan eylemlerine göre ayarlamakta ve bu da sürdürülebilir uygulamaları teşvik edebilmekte veya caydırabilmektedir (Ahn, Kim, ve Kim, 2020; Çakanlar, Nikolova ve Nenkov, 2022). Bu sosyal etki, bireylerin topluluklarına veya gelecek nesillere duydukları bağlılığın güçlü olduğu durumlarda özellikle belirgin hale gelir. Bu tür bağlar, bireylerin sürdürülebilir davranışlara yönelik bağlılıklarını artırma potansiyeline sahiptir (Liang ve Guo, 2021).

Sürdürülebilirlik davranışları bireylerin eğitim düzeyi, bilgi birikimi ve altruistik (özgeci) eğilimleri doğrultusunda şekillenir. Bu bağlamda eğitim, bireylerin sürdürülebilir davranışları benimsemesi için en etkili yöntemlerden biri olarak görülmektedir. Bu davranışlar, bireylerin bu konuda daha fazla bilgi sahibi olmasıyla doğrudan ilişkilidir ve bu da sürdürülebilirlik tutumlarının daha kolay benimsenmesini sağlamaktadır (Shutaleva vd., 2021). Çevresel bilinç arttıkça, bireylerin sürdürülebilirlik konusundaki bilgi, tutum ve uygulamaları da olumlu yönde gelişmektedir (Jahari vd., 2022).

Son yıllarda sürdürülebilirlik davranışları, özellikle üniversite öğrencileri arasında giderek daha fazla ilgi gören bir konu hâline gelmiştir. Araştırmalar, üniversite öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik farkındalıklarının; demografik özellikler, bireysel değerler ve eğitim gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebileceğini ortaya koymaktadır. Güney'in (2023) çalışması, kadınların çevresel konulara erkeklere kıyasla daha fazla ilgi gösterdiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Kahyaoğlu ve Kırıktaş'ın (2015) ortaöğretim öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, evrensellik ve iyilikseverlik gibi değerlerin çevre dostu davranışlarla pozitif bir ilişki içinde olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlar, eğitimin bireylerin davranışlarını dönüştürmede en etkili araçlardan biri olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, üniversite eğitimi, öğrencilerin etik değerlerini geliştirerek sürdürülebilirlik konusundaki tutumlarını şekillendirmede kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle ahlaki muhakeme ve etik duyarlılık, öğrencilerin çevresel sorunlara yönelik farkındalık ve davranışlarını etkileyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Nitekim araştırmalar, üniversitelerde verilen eğitimin öğrencilerin sürdürülebilirlik farkındalığını artırdığını ve bu farkındalığın çevresel sorunlara karşı tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Whitley vd., 2018; Akyürek ve Yenel, 2023).

Değer, İnanç, Norm Teorisi ve Sürdürülebilirlik Davranışı

Değer, İnanç, Norm Teorisi, çevresel tutum ve davranışların nasıl şekillendiğini anlamada yaygın olarak kullanılan bir modeldir (Stern, 2000). Teori, bireylerin değerlerinin, çevresel inançlarını ve normlarını nasıl etkilediğini, bunun sonucunda da sürdürülebilir davranışlara nasıl yöneldiklerini açıklamaktadır. Değer, İnanç ve Norm Teorisi'nin temelinde, bireylerin çevresel tehditler konusunda farkındalık geliştirdiklerinde ve kendilerini ahlaki olarak sorumlu hissettiklerinde, sürdürülebilir eylemlere katılma olasılıklarının arttığı varsayımı bulunmaktadır (Hamón vd., 2020). Bu teori, Schwartz'ın (1977) Ahlaki Norm Aktive Etme Teorisi ve Dunlap ve Van Liere'in (1978) Yeni Çevresel Paradigma yaklaşımlarına dayanmaktadır. Schwartz, bireylerin kişisel değerlerinin belirli bir davranışı ahlaki olarak zorunlu hissetmelerini sağladığını öne sürerken, Dunlap ve Van Liere, çevresel sorunlara yönelik tutumların doğasını belirleyen yeni bir dünya görüşü geliştirmiştir. Stern (2000), bu iki çerçeveyi birleştirerek değerlerin, çevresel inanç ve normlarla nasıl ilişkilendiğini ve bunların çevre dostu davranışları nasıl yönlendirdiğini sistematik bir şekilde ortaya koymuştur.

Mevcut literatürde, Değer, İnanç, Norm Teorisi'nin çeşitli bağlamlarda sürdürülebilir davranışları tahmin etmede etkili olduğu gösterilmiştir (Cruz vd., 2022; Negm, 2023; Wang vd., 2023). Ancak, gastronomi ve mutfak sanatları alanında teorinin uygulanması konusunda sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. GMS öğrencileri, gelecekte yiyecek-içecek sektörünün sürdürülebilirlik uygulamalarını şekillendirecek profesyonellerdir. Mutfak endüstrisi, gıda israfı, su tüketimi ve karbon ayak izi gibi konularda çevresel etkileri yüksek bir sektördür (Yıldırım vd., 2024). Bu nedenle, öğrencilerin sürdürülebilirlik bilinci kazanması, gelecekte sektörün çevresel sorumluluklarını yerine getirmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bunun yanında, GMS öğrencilerinin sürdürülebilirlik davranışları, mesleki kimlikleri ve etik değerleriyle doğrudan ilişkilidir. Mutfak eğitimi sürecinde öğrencilere sadece teknik beceriler değil, aynı zamanda sürdürülebilir gıda üretimi ve çevreye duyarlı mutfak uygulamaları da öğretilmektedir (Ekincek ve Şenol, 2023). Bu bağlamda, Değer, İnanç ve Norm Teorisi'nin sunduğu ilişki, öğrencilerin bu süreçte nasıl şekillendiğini anlamak için uygun bir model oluşturmaktadır.

Değer, İnanç, Norm Teorisi, çeşitli alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da sürdürülebilirliğe yönelik tutumları incelenmesinde başvurulmaktadır. Null (2022) öğrencilerin sürdürülebilirlik konusunda genel olarak olumlu tutumlara sahip oldukları, ancak bilgi eksikliklerinin bu tutumların sürdürülebilir davranışlara dönüşmesini engellediğini belirtmektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik davranışlarının edinilmesinde bilgi ve eğitim ihtiyacını ortaya koymaktadır. Ayrıca, Değer, İnanç, Norm Teorisi'nin öğrenci popülasyonlarına uygulanması, değerlerin ve inançların kişisel normları nasıl şekillendirdiğini ve bu normların çevre dostu niyetler üzerindeki etkisini göstermektedir. Liu vd. (2018), öğrencilerin değerlerinin ve inançlarının sürdürülebilir davranışlara yönelik niyetlerini doğrudan etkilediğini ve değer, inanç ve norm çerçevesinin öğrenci davranışlarını anlamada uygun bir model sunduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Song, Han ve Shen (2022), çevre yanlısı davranışları teşvik etmek için öğrencilerin prososyal değerlerini şekillendirmenin önemini vurgulamaktadır.

Karimi (2019), Değer, İnanç, Norm Teorisi'nin öğrenciler arasındaki çevre dostu davranışları etkili bir şekilde açıklayabileceğini ve bu teorinin bileşenlerinin çeşitli akademik disiplinlerde uygulanabilir olduğunu belirtmektedir. Teori, çevresel konular hakkında daha yüksek düzeyde bilgi sahibi olmanın sürdürülebilir davranışların gerçekleştirilmesi için gerekli bir koşul olduğunu vurgulamaktadır (Jung, Park ve Ahn, 2019). Bu bağlamda, Msengi vd.'nin (2019) çalışmasında, öğrencilerin sürdürülebilirlik girişimlerine dâhil edilmesinin, kolektif bir anlayış geliştirdiği ve çözümlere aktif katılımı teşvik ettiği belirtilmiştir. Benzer şekilde, Cogut vd.'nin (2019) çalışmasında kampüste sürdürülebilirlikle ilgili faaliyetlere ilişkin farkındalığın artmasının zaman içinde davranış değişikliklerine yol açtığını göstererek eğitimin sürdürülebilir davranışları şekillendirmede önemli bir rol oynadığını belirlemiştir.

Badea vd. (2020) çalışmasında, kampüs içi sürdürülebilirlik faaliyetlerine katılımın, kampüse bağlılık duygusunu artırdığı ve öğrencilerin eylemleriyle değişimi etkileme yeteneklerine olan inançlarını güçlendirdiği belirlenmiştir. Qureshi (2020) ise sürdürülebilir yaşam uygulamalarının müfredata dâhil edilmesinin, öğrencilerin inançları ile eylemleri arasındaki boşluğu doldurabileceğini ve böylece sürdürülebilirlik okuryazarlıklarını artırabileceğini vurgulamıştır. Bu tür eğitim stratejileri, öğrencileri yalnızca sürdürülebilirlik hakkında bilgilendirmekle kalmayıp aynı zamanda onları günlük yaşamlarında sürdürülebilir uygulamaları benimsemeye teşvik ettiği için büyük önem taşıdığını belirtmektedir.

Carfora vd.'nin (2021) üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmasında, yeşil beslenme öz yeterliliği ve ahlaki normlar incelenmiştir. Araştırmada, öğrencilere doğrudan sorumlulukların atfedilmesi, yeşil öz kimlik geliştirmede farkındalığı etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca, değer, inanç ve normun öz kimlik üzerinde doğrudan etkisi olduğu tespit edilmiştir. Arya ve Kumar (2023) ise Değer, İnanç ve Norm Teorisi'nin üniversite öğrencileri arasındaki çevre dostu davranışlar arasındaki ilişkiye kapsamlı bir açıklama getirdiğini ileri sürmektedir. Ayrıca, değerler ve normlar hakkındaki farkındalığın artırılmasının sürdürülebilir eylemlerin artmasına yol açabileceğini belirtmektedir.

Değer, İnanç, Norm Teorisi çerçevesinde gerçekleştirilen araştırmalar, üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik davranışlarının çevresel bilgi, tutum ve uygulamalarla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında araştırmalar, bireylerin sürdürülebilirlik davranışlarının oluşumunda değerler, inançlar ve normların belirleyici bir rol oynadığını vurgulamaktadır (Kollmuss ve Agyeman, 2002; Leiserowitz vd., 2006; Whitley vd., 2018; Liu vd., 2018; Karimi, 2019; Msengi vd., 2019; Cruz vd., 2022; Negm, 2023; Wang vd., 2023; Arya ve Kumar, 2023; Alalawi ve Omar, 2024). Bu bağlamda, araştırmada incelenecek hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₁: Değerlerin sürdürülebilirlik davranışı üzerinde etkisi vardır.

H₂: İnançların sürdürülebilirlik davranışı üzerinde etkisi vardır.

H₃: Normların sürdürülebilirlik davranışı üzerinde etkisi vardır.

Yöntem

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracının oluşturulabilmesi için öncelikle kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiş ve bu süreçte değer, inanç, norm ve sürdürülebilirlik davranışı ile ilgili temel yapılar belirlenmiştir. Bu doğrultuda, araştırmada kullanılacak ölçek, Whitley vd.'nin (2018) çalışmasından uyarlanarak oluşturulmuştur. Orijinal dili İngilizce olan ölçek, Türkçe'ye çevrilmiş ve çeviri sürecinde anlam kaymalarını önlemek amacıyla Geri-Çeviri (Back-Translation) yöntemi uygulanmıştır (Hambleton ve Bollwark, 1991).

Çeviri sürecinin doğruluğunu ve ölçeğin anlaşılabilirliğini değerlendirmek amacıyla, gastronomi alanında uzmanlaşmış altı akademisyenden görüş alınmıştır. Akademisyenlerin önerileri doğrultusunda ölçek son hâline getirilmiştir. Daha sonra, ölçeğin geçerliliğini, güvenilirliğini ve anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla 50 öğrenciyle bir pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma öncesinde katılımcılardan onam formları alınarak gerekli izinler sağlanmıştır. Çalışma sürecinde, ölçeğin iç tutarlılığı Cronbach Alfa tekniği ile analiz edilmiş ve 0,807 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, ölçeğin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu ve asıl araştırmada kullanılmaya uygun olduğunu göstermektedir. Pilot çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak ölçek son hâline getirilmiş ve asıl araştırma sürecine geçilmiştir.

Ölçek ifadeleri 5'li Likert formatında hazırlanmıştır. Değer Ölçeği ifadeleri için 1: Hiç Önemli Değil, 5: Oldukça Önemli; İnanç Ölçeği ifadeleri için 1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum; Norm Ölçeği ifadeleri 1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum; Sürdürülebilirlik Davranışı Ölçeği ifadeleri ise 1: Asla, 5: Her Zaman şeklinde düzenlenmiştir.

Örneklem ve Veri Toplama

Araştırma verileri, Şubat 2024 ile Haziran 2024 tarihleri arasında, katılımcılara yüz yüze uygulanan anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Örneklem yöntemi belirlenmemiş olup, evrenin tamamına ulaşılabileceği varsayılarak tam sayım yöntemi benimsenmiştir. Bu doğrultuda, bir üniversitenin Gastronomi ve Mutfak Sanatları (GMS) bölümünde öğrenim gören 233 öğrenciden anket elde edilmiştir. GMS öğrencilerinin, gelecekte gıda sektöründe karar verici pozisyonlara gelerek sürdürülebilir uygulamaların benimsenmesinde kritik bir rol oynayacakları öngörülmektedir. Bu nedenle, GMS öğrencilerinin sürdürülebilirlik davranışlarını incelemek, eğitim programlarının ve sektörel uygulamaların geliştirilmesi açısından önemli görülmüş ve araştırmada örneklem grubu olarak tercih edilmiştir. *Çalışma için Doğu Üniversitesi Etik Komisyonundan 10/02/2025 tarih ve 2025/05 sayılı toplantıda, E-42435178-050.04-76725 sayılı karar ile "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.*

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analize hazır hâle getirilmesi için, öncelikle bazı temel süreçlerden geçirilmiştir. İlk olarak, anket formları dikkatlice kontrol edilmiştir. Anketlerde herhangi bir sorun tespit edilmediği için, 233 anketin tamamının kullanılmasına karar verilmiştir. Kontrol sonrasında, veriler analizin gerçekleştirileceği SPSS istatistik paket programına aktarılmıştır.

Verilerin analize uygunluğunu değerlendirmek amacıyla öncelikle aşırı değer incelemesi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, box plot grafikleri incelenerek aşırı değerler belirlenmeye çalışılmıştır. Analiz sonucunda veri setinde aşırı değer bulunmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, verilerin normalliğini değerlendirmek için normallik analizi yapılmıştır. Değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri, Brown'un (2015) kriterlerine göre incelenmiştir. Bu doğrultuda, çarpıklık değerlerinin -3 ile +3, basıklık değerlerinin ise -10 ile +10 arasında olması kabul edilebilir sınırlar içinde değerlendirilmiştir. 233 gözlemden elde edilen sonuçlara göre, incelenen 34 öğenin tümünün çarpıklık ve basıklık değerlerinin belirtilen aralıklarda olduğu belirlenmiştir.

Veriler analize hazır hâle getirildikten sonra, ölçeklerin boyutlarını belirlemek ve faktör yapısını ortaya koymak amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır. AFA, ölçeklerin alt boyutlarını tespit etmek ve ölçme aracının yapısal geçerliliğini değerlendirmek için tercih edilmiştir. Daha sonra, değer, inanç ve normun sürdürülebilirlik davranışı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Regresyon analizi, bağımsız değişkenlerin (değer, inanç ve norm) bağımlı değişken (sürdürülebilirlik davranışı) üzerindeki etkisini ölçmek ve bu ilişkilerin istatistiksel anlamlılığını belirlemek için kullanılmıştır.

Bulgular

Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmada katılımcıların demografik özellikleri cinsiyet, yaş, gelir düzeyi ve eğitim durumu kapsamında incelenmiştir. Bu doğrultuda, katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin Tablo 1 incelendiğinde; %54,9'unun kadın; %45,1'inin erkek; yaşlarının ise 18-24 (%95,37), 25-34 (%3,98), 35-44 (%0,65) olduğu belirlenmiştir. Gelir düzeyine bakıldığında, katılımcıların %62,7'si 0-17.002 TL arasında gelir elde etmekte, %37,3'ü ise 17.003 TL ve üzeri gelir grubundadır. Eğitim durumu açısından ise katılımcıların %99,2'sinin üniversite öğrencisi olduğu, sadece %0,9'unun ise lisansüstü eğitim mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	N	%
Kadın	128	54,9
Erkek	105	45,1
Yaş	N	%
18-24	223	95,37
25-34	9	3,98
35-44	1	0,65
Medeni Durum	N	%
Evli	9	3,8
Bekar	224	96,2
Gelir	N	%
0-17002	146	62,7
17003 ve üzeri	84	37,3
Eğitim	N	%
Üniversite	229	99,2
Lisansüstü	2	0,9
Total	233	100,0

Açıklayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Ölçeklerin faktör yapılarını belirlemek amacıyla öncelikle Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir. Buna göre, değer, inanç ve norm ölçeğinin KMO değeri 0,820 olup önerilen 0,70 değerinin (Hair vd. 2010: 104) üzerindedir. Faktör analizinde değişkenler arasında anlamlı korelasyonların varlığını istatistiksel olarak ortaya koymak için Bartlett'in Küresellik Testi kullanılmıştır. Bartlett testi sonucunda anlamlılık değeri $p=0,000<0,05$ olarak belirlenmiştir. AFA'da faktör sayısını belirlemek için Kaiser'in özdeğer kuralı kullanılmıştır. Faktörizasyon yöntemi olarak "Principal Components" tekniği uygulanmıştır. Faktör yapısını oluşturmak için Varimax yöntemi kullanılmıştır. Bir maddenin faktörde gösterilebilmesi için faktör yükünün en az $\pm 0,40$ 'a eşit veya büyük olması kuralı dikkate alınmıştır (Tabachnick vd., 2011: 654).

Faktör yapısını belirlemek amacıyla yapılan analizler sonucunda, madde-toplam korelasyon değeri 0,40'ın altında kalan ifadeler ölçekten çıkarılmıştır (Hair vd., 2010). Bu kapsamda, 15 maddeden oluşan değer ölçeğindeki "Ebeveynlere ve büyüklere saygı gösterme" maddesi, belirlenen eşik değerinin altında kaldığı için elenmiştir. Sonuç olarak, 14 madde ve 3 faktörden oluşan bir ölçek elde edilmiştir. Faktörlerin isimlendirilmesinde literatürden yararlanılarak uygun kategoriler belirlenmiştir (Tablo 2). Analizler sonucunda, değer ölçeğinin açıkladığı toplam varyans %59,34 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığını gösteren Cronbach Alfa katsayısı ise 0,820 olarak bulunmuştur. Bu bulgular, ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu ve alt boyutlarının güvenilirliğini desteklemektedir. Ayrıca, ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği istatistiksel olarak doğrulanmıştır.

Tablo 2. Değer Ölçeği AFA Bulguları

Değer Ölçeği (Cronbach α: 0,820)	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans	Özdeğer
Alturistik Değerler (Cronbach α:0,858)		33,989	4,758
Savaşız ve çatışmasız bir dünya	,785		
Dünyaya saygı gösterme, diğer türlerle uyum	,784		
Eşitlik, herkes için eşit fırsat	,784		
Doğa ile, doğaya uyum	,760		
Toplumsal adalet, adaletsizliği düzeltme, toplumun bakımı	,712		
Çevreyi koruma, doğayı koruma	,615		

Aile güvenliği, sevdikleriniz için güvenlik	,493		
Egoistik Değerler (Cronbach α: 0,743)		16,837	2,357
Otorite, liderlik veya komuta hakkı	,810		
Zenginlik, mal varlığı, para	,776		
Sosyal güç, diğerleri üzerinde kontrol, egemenlik	,703		
Zenginlik, meydan okuma, yenilik ve değişikliklerle dolu bir yaşam	,643		
Değişime Açıklık Değerleri (Cronbach α: 0,733)		8,516	1,192
Meraklı, her şeye ilgi duyan, keşfetme	,864		
Heyecan verici bir yaşam, uyarıcı deneyimler	,778		
Öz disiplin, öz kontrol, baştan çıkarmalara karşı direnç	,561		
Toplam Varyansın Açıklanma Oranı (%) 59,341			
KMO 0,807			
Bartlett Küresellik Testi (p) 0,000			

İnanç ölçeğine ilişkin Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) bulguları Tablo 3'te sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, ölçek toplam varyansın %48,270'ini açıklamaktadır. Ayrıca, ölçeğin iç tutarlılığını gösteren Cronbach Alfa değeri 0,706 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular, inanç ölçeğinin kabul edilebilir düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu ve alt boyutlarının güvenilirliğini desteklemektedir. Aynı zamanda, ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği istatistiksel olarak doğrulanmıştır.

Tablo 3. İnanç Ölçeği AFA Bulguları

İnanç Ölçeği (Cronbach α: 0,736)	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans	Özdeğer
		65,507	1,965
Bu eylem hakkında çok düşündüm.	,804		
Bu eylem fark yaratabilir.	,807		
Bu eylem iyi bir fikir.	,753		
KMO 0,650			
Bartlett Küresellik Testi (p) 0,000			

Norm ölçeğine ilişkin Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) bulguları Tablo 4'te sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, ölçek toplam varyansın %63,842'sini açıklamaktadır. Ayrıca, ölçeğin iç tutarlılığını gösteren Cronbach Alfa değeri 0,907 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular, norm ölçeğinin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu ve alt boyutlarının güvenilirliğini desteklemektedir. Aynı zamanda, ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği istatistiksel olarak doğrulanmıştır.

Tablo 4. Norm Ölçeği AFA Bulguları

Norm Ölçeği (Cronbach α: 0,907)	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans	Özdeğer
		63,842	2,646
Tanıdığım insanlar yeşil ürünler satın almanın önemli olduğunu düşünür.	,856		
Tanıdığım insanlar geri dönüştürülebilir eşyaları geri dönüştürür.	,849		
Benim için önemli olan çoğu kişi, geleneksel yeşil olmayan ürünler yerine yeşil ürünler satın almamı ister.	,849		
Benim için önemli olan çoğu kişi, geleneksel, yeşil olmayan ürünler yerine yeşil ürünler satın almam gerektiğini düşünür.	,844		
Görüşlerine değer verdiğim insanlar geleneksel yeşil olmayan ürünler yerine yeşil ürünler satın almayı tercih eder.	,819		
Tanıdığım insanlar yeşil ürünler satın alır.	,697		
Tanıdığım insanlar çevreyle ilgili konularda endişe duyar.	,654		
KMO 0,836			
Bartlett Küresellik Testi (p) 0,000			

Sürdürülebilirlik Davranışı ölçeğine ilişkin Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) bulguları Tablo 5'te sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, ölçek toplam varyansın %52,919'unu açıklamaktadır. Ayrıca, ölçeğin iç tutarlılığını gösteren Cronbach Alfa katsayısı 0,775 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular, ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu, alt boyutlarının güvenilir olduğunu ve ölçülmek istenen yapıyı doğru bir şekilde ölçtüğünü göstermektedir.

Tablo 5. Sürdürülebilirlik Davranışı Ölçeği AFA Bulguları

Sürdürülebilirlik Davranışı Ölçeği (Cronbach α : 0,775)	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans	Özdeğer
		52,919	2,646
Yiyecek seçimleri: Mümkün olduğunca çevreye yardımcı olacak yiyecekleri seçerim.	,823		
Ulaşım seçenekleri: Çevreye yardımcı olmak için mümkün olduğunca çevresel etkisi daha düşük olan ulaşımı (örneğin otobüs, bisiklet, yürüyüş) seçerim.	,769		
Geri dönüşüm: Kağıtları, plastikleri ve metal atıkları geri dönüştürecek şekilde muhafaza ederim.	,742		
Enerji tasarrufu: Odadan çıktığımda ışıkları ve diğer elektronik cihazları kapatırım.	,678		
Politika desteği: Çevre politikalarını güçlendireceklerini söyleyen siyasi adayları desteklerim.	,606		
KMO 0,807			
Bartlett Küresellik Testi (p) 0,000			

Bağımlı Değişken Olarak Sürdürülebilirlik Davranışının Çoklu Regresyon Analizi Bulguları

Araştırma kapsamında oluşturulan modelin regresyon analizine uygun olup olmadığını belirlemek için çoklu bağlantı sorunu olup olmadığı incelenmiştir. Bu bağlamda, çoklu bağlantı probleminin olup olmadığı korelasyon analizi yardımıyla incelenmiştir. Buna göre, bağımsız değişkenlerin korelasyon katsayılarının (Tablo 6) 0,364 ile 0,439 arasında değiştiği gözlemlenmiş ve regresyon analizi için çoklu bağlantı sorunu olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca, tolerans değerlerinin 0,10'dan büyük ve VIF (Varyans Artış Faktörü) değerlerinin 10'dan küçük olması (Tablo 6), bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı olmadığını göstermektedir.

Tablo 6'da yer alan bağımsız değişkenlerin korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde değer ve sürdürülebilirlik davranışı arasında orta derecede pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r=0,400$; $p<0,01$), inanç ve sürdürülebilirlik davranışı arasında orta derecede pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r=0,364$; $p<0,01$), inanç ve sürdürülebilirlik davranışı arasında orta derecede pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r=0,439$; $p<0,01$) olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgular değer, inanç ve norm'un sürdürülebilirlik davranışı ile güçlü ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, değer ve inanç arasında zayıf pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r=0,168$; $p<0,01$), norm ve değer arasında zayıf pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r=0,239$; $p<0,01$), norm ve inanç ($r=0,521$; $p<0,01$) güçlü derecede pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgular normların, inançlar üzerinde güçlü bir etkisi olduğu ve değerler ile inançlar arasındaki ilişkinin daha zayıf olduğu görülmektedir. Bu bulgular, sosyal normların inançlar üzerinde belirgin bir etkiye sahip olduğunu, ancak değerler ile inançlar arasındaki ilişkinin daha sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 6. Değişkenlerin Korelasyon Analizi

Değişkenler	Sürdürülebilirlik Davranışı	Değer	İnanç	Norm
Sürdürülebilirlik Davranışı	1			
Değer	,400**	1		
İnanç	,364**	,168*	1	
Norm	,439**	,239*	,521**	1

** $p<0,01$; * $p<0,05$

Değer, inanç ve norm bağımsız değişkenlerinin sürdürülebilirlik davranışı üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla oluşturulan modelin bulgularına Tablo 7'de yer verilmiştir. Söz konusu regresyon modelinin 33,532 F katsayısı ile bir bütün olarak $p<0,05$ düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir. Tablo 7 incelendiğinde, modelin belirleme katsayısı olarak hesaplanan Uyarlanmış R^2 değerinin 0,305 olduğu görülmektedir. Modelin belirleme katsayısını temsil eden Uyarlanmış R^2 değeri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki değişimin yaklaşık %30'unu açıklayabildiğini göstermektedir. Ayrıca, Beta değeri, modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde hangi ölçüde etkili olduğunu gösterir. Buna göre, değer faktöründeki bir birim artış 0,305 birimlik artışa, inanç faktöründeki bir birim artış 0,167 birimlik bir artışa, norm faktöründeki bir birim artış 0,279 birimlik artışa neden olmaktadır. Analiz sonuçlarına göre değer, inanç ve

norm'un sürdürülebilirlik davranışı üzerinde olumlu ve anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Özellikle, sürdürülebilirlik davranışına en güçlü etkiyi 0,305 ile değer değişkeninin yaptığı gözlemlenmiştir.

Tablo 7. Sürdürülebilirlik Davranışı Bağımlı Değişkeni Çoklu Regresyon Analizi Bulguları

Independent Variables	Not standardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	p	Tolerance	VIF
	B	Standard Error	Beta				
Değer	,192	,036	,305	5,377	,000	,940	1,063
İnanç	,266	,103	,167	2,588	,010	,726	1,377
Norm	,184	,043	,279	4,245	,000	,705	1,419
R=,552	R²=,305	Adjusted R²=,296	F=33,532			P=,000	

Araştırmanın amacı doğrultusunda öngörülen ilişkilerin analiz edilmesiyle elde edilen bulgular Tablo 8'de sunulmuştur. Bu kapsamda, çalışmada önerilen H₁, H₂ ve H₃ hipotezleri kabul edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, değerler, inançlar ve normların sürdürülebilirlik davranışı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, sürdürülebilirlik davranışlarının şekillenmesinde bu üç faktörün önemli bir rol oynadığını ve bireylerin çevresel eylemlerini belirlemede etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 8. Hipotezlerin Kabul ve Ret Durumları

Hipotezler	Kabul	Ret
H ₁ : Değerlerin sürdürülebilirlik davranışı üzerinde etkisi vardır.	√	
H ₂ : İnançların sürdürülebilirlik davranışı üzerinde etkisi vardır.	√	
H ₃ : Normların sürdürülebilirlik davranışı üzerinde etkisi vardır.	√	

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmanın amacı, gastronomi ve mutfak sanatları (GMS) öğrencilerinin değer, inanç ve normlarının sürdürülebilirlik davranışları üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırma bulguları, değer, inanç ve normların sürdürülebilirlik davranışları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Değer, İnanç, Norm Teorisi'ne ilişkin önceki araştırmalar da bu unsurların çevre dostu davranışları etkilediğini göstermektedir (Kollmuss ve Agyeman, 2002; Leiserowitz vd., 2006; Whitley vd., 2018; Liu vd., 2018; Karimi, 2019; Msengi vd., 2019; Cruz vd., 2022; Negm, 2023; Wang vd., 2023; Arya ve Kumar, 2023; Alalawi ve Omar, 2024).

Bu çalışmanın sonuçları, literatürdeki önceki araştırmalarla büyük ölçüde uyumlu olmakla birlikte, belirli farklılıklar da içermektedir. Özellikle, Değer, İnanç, Norm teorisinin gastronomi ve mutfak sanatları öğrencilerinin sürdürülebilirlik davranışları üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar (Karimi, 2019; Wang vd., 2023), değerlerin, inançların ve normların bu davranışlar üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Msengi vd. (2019) ve Cogut vd. (2019), sürdürülebilirlik farkındalığının bireylerde davranış değişikliklerine yol açtığını ve eğitim sisteminin bu farkındalığı pekiştirmedeki kritik rolünü vurgulamaktadır.

Çalışma, değer-sürdürülebilirlik davranışı, inanç-sürdürülebilirlik davranışı ve norm-sürdürülebilirlik davranışı arasındaki ilişkileri belirleyerek mevcut literatüre önemli katkılarda bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlar, sürdürülebilirlik davranışı ile en güçlü ilişkinin değer-sürdürülebilirlik davranışı arasında gözlemlendiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, değerlerin sürdürülebilirlik davranışlarının geliştirilmesinde kritik bir rol oynadığını ve üniversitelerde bu yönde eğitim programlarının oluşturulmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. İkinci önemli ilişki ise norm-sürdürülebilirlik davranışı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu sonuç, normların sürdürülebilirlik davranışları üzerindeki etkisini vurgulamakta ve eğitim müfredatlarına bu konuda uygulamalar eklenmesi gerektiğini işaret etmektedir. Normların bireylerin karar alma süreçlerini şekillendirdiği dikkate alındığında, bu tür uygulamaların öğrencilere çevresel sorumluluk bilinci kazandırmada önemli bir rol oynayacağı söylenebilir. Ayrıca, araştırma, yasal düzenlemelerin yanı sıra merkezi ve yerel yönetimlerin sürdürülebilirlik davranışlarını topluma entegre etmesinin önemini de bir kez daha vurgulamaktadır. Sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için bireylerin ve toplumların davranışlarının değiştirilmesi gerektiği düşünüldüğünde, bu düzenlemelerin etkili bir araç olabileceği açıktır.

Bu çalışmada, değerlerin sürdürülebilirlik davranışları üzerindeki etkisi daha güçlü ve belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Önceki araştırmalarda genellikle dengeli bir dağılım sergileyen bu ilişki, bu çalışmada değerlerin sürdürülebilirlik davranışlarının en güçlü belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Özellikle öğrencilerin sahip olduğu değerler, inançlar ve normlar, çevresel sorumluluk bilinciyle hareket etmelerini teşvik eden bireysel ve toplumsal davranışlara yansımaktadır. Bu bulgu, eğitim süreçlerinde bu unsurların güçlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Öğrencilere yönelik eğitim programlarında bu unsurların

desteklenmesi, sürdürülebilirlik anlayışlarını artırırken çevresel sorunlara karşı duyarlılıklarını da güçlendirecektir. Ayrıca, bu yaklaşım onların profesyonel yaşamlarında çevre dostu kararlar almalarını destekleyecek ve sürdürülebilirlik davranışlarının yayılmasına katkıda bulunacaktır.

Sürdürülebilirlik davranışlarını teşvik etmek için değer, inanç ve normlar arasındaki ilişkilerin dikkate alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda, eğitimden politika geliştirmeye kadar geniş bir yelpazede stratejiler oluşturulması zorunludur. Çalışmanın bulguları, literatürdeki sürdürülebilirlik eğilimlerine anlamlı bir katkı sunarak, GMS öğrencilerinin çevresel sorumluluk bilincinin yalnızca bireysel değerler ve inançlarla değil, aynı zamanda eğitim süreçleriyle de şekillendiğini göstermektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik bilincinin sadece çevresel faktörlerle değil, toplumsal ve bireysel değerlerle beslenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, eğitim politikaları ve müfredat geliştirme süreçlerinde bu unsurların dikkate alınmasının kritik olduğunu vurgulamaktadır.

Araştırma sonuçları, sürdürülebilirlik davranışlarının yalnızca çevresel etmenler tarafından belirlenmediği, daha geniş bir değerler sistemi tarafından şekillendiği göstermektedir. Özellikle çevreyle doğrudan ilişkili bir alan olan gastronomi ve mutfak sanatlarında, eğitim yoluyla sürdürülebilirlik bilincinin güçlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu bulgu, sektörün daha çevre dostu ve sürdürülebilir bir yapıya dönüşmesi için kritik bir adımdır. Ayrıca çalışma günümüzde sürdürülebilirlik farkındalığının sadece çevresel faktörlere değil, aynı zamanda bireysel ve toplumsal sorumluluk bilincine de dayandığını vurgulayan yönüyle de literatüre özgün bir katkı sağlamaktadır. Msengi vd. (2019) ve Carfora vd.'nin (2021) çalışmalarında, çevre dostu davranışları sadece çevresel tehdit algısı ile ilişkilendirirken, bu araştırma sürdürülebilirlik anlayışının toplumsal ve etik bir boyutunun da bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda, GMS öğrencilerinin sürdürülebilirlik konusundaki tutumlarının daha geniş bir değer ve inanç sistemiyle şekillendiği, önceki araştırmalarda yeterince ele alınmamıştır.

Bu çalışma, bir üniversitenin Gastronomi ve Mutfak Sanatları (GMS) öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu durum, elde edilen bulguların ve önerilerin yalnızca bu örneklem çerçevesinde geçerli olmasına neden olmaktadır. Gelecekte farklı örneklem üzerinde yapılacak araştırmalar, bulguların genellenebilirliğini artırarak daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte, bu çalışma GMS öğrencilerinin sürdürülebilirlik davranışlarını etkileyen temel unsurları ortaya koyarak, ilerleyen araştırmalar için önemli bir referans noktası sunmaktadır. Farklı coğrafi bölgelerden ve kültürel arka planlardan gelen öğrenci gruplarıyla gerçekleştirilecek çalışmalar, sürdürülebilirlik davranışlarına yönelik daha geniş bir bakış açısı sağlayacaktır. Ayrıca, nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması, öğrencilerin sürdürülebilirlik algısını daha derinlemesine anlamaya yardımcı olabilir. Örneğin, durum çalışmalarıyla belirli öğrenci gruplarının sürdürülebilirlik uygulamalarına nasıl yaklaştığı incelenebilir ve bu süreçlerin pratikte nasıl işlediği daha iyi anlaşılabilir. Benzer şekilde, etnografik bir araştırma yaklaşımı benimsenerek, öğrencilerin sürdürülebilirlik konusundaki tutumları ve bu tutumların arkasındaki motivasyonlar detaylı bir şekilde analiz edilebilir. Bunun yanı sıra, uzun dönemli gözlem ve davranışsal verilerle gerçekleştirilecek çalışmalar, öğrencilerin sürdürülebilirlik konusundaki tutumları ile gerçek dünyadaki uygulamaları arasındaki ilişkiyi daha net bir şekilde ortaya koyabilir. Gelecekteki araştırmalar, Değer, İnanç, Norm Teorisi'ni gıda kullanımı ve güvenliği bağlamında ele alarak, bu teorinin gıda üretimi ve tüketimi üzerindeki etkilerini de inceleyebilir. Bu tür çalışmalar, GMS öğrencilerinin sürdürülebilirlik davranışlarını nasıl şekillendirdiğine dair önemli katkılar sunarak hem akademik literatürü zenginleştirecek hem de eğitim ve politika geliştirme süreçlerine yön verecektir.

Bu çalışmanın sonuçları, sürdürülebilirlik bilincinin yalnızca değerler, inançlar ve normlarla değil, aynı zamanda eğitim süreçleriyle de şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, eğitim politikalarının ve müfredatlarının geliştirilmesinde dikkate alınması gereken kritik bir unsurdur. Sürdürülebilirlik ilkelerinin eğitim müfredatlarına entegrasyonu, öğrencilerin mesleki yetkinliklerini artırırken çevresel sorunlara karşı duyarlılıklarını da güçlendirecektir. Özellikle gastronomi ve mutfak sanatları gibi çevreyle doğrudan ilişkili disiplinlerde bu değerlerin eğitim yoluyla pekiştirilmesi, sektörün daha çevre dostu ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasını destekleyecektir.

Araştırmalar, üniversitelerde sunulan eğitimin öğrencilerin sürdürülebilirlik farkındalığını artırarak çevresel sorunlara yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Whitley vd., 2018; Akyürek ve Yenel, 2023). Bu bilinç, öğrencilerin çevresel sorumluluklarını yerine getirmelerinde ve sürdürülebilir uygulamalara yönelmelerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. GMS öğrencileri üzerinde yapılan bu araştırma, eğitimin ve çevre etiğinin, mesleki hayatta sürdürülebilirlik ilkelerinin benimsenmesi için sağlam bir temel sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, gelecekte gıda üretimi ve tüketimi alanında karar verici konumda olacak

öğrencilerin, sürdürülebilir uygulamaları ne kadar etkili şekilde yönlendirecekleri büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, sürdürülebilirlik eğitiminin müfredata entegre edilmesi kritik bir adımdır. Eğitim kurumları, müfredatlarını sürdürülebilirlik dersleri ve uygulamalarıyla güçlendirmeli, gastronomi bölümlerinde gıda atıklarını azaltma ve yerel, organik ürünleri teşvik eden projeleri hayata geçirmelidir. Ayrıca, sektör politikalarının sürdürülebilirlik ilkelerine uygun şekilde şekillendirilmesi, öğrencilere uygulamalı deneyimler kazandırarak profesyonel yaşamlarında çevre dostu kararlar almalarını teşvik edecektir.

Kaynakların giderek azaldığı günümüzde, eğitim yoluyla kazanılan sürdürülebilirlik bilinci hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çevresel etkileri azaltabilir. Araştırma bulguları, eğitimciler ve sektör paydaşları için sürdürülebilirlik odaklı stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, uzun vadede çevresel etkileri minimize ederek daha sorumlu ve sürdürülebilir mutfak uygulamalarının yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır. Öğrencilerin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmalarını destekleyen bir öğrenme ortamı oluşturulması, onların meslek hayatlarında çevre dostu kararlar alan, toplumsal sorumluluk taşıyan ve sektörde sürdürülebilirlik standartlarını yükselten liderler olarak yetişmelerini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aall, C. (2014). Sustainable tourism in practice: Promoting or perverting the quest for a sustainable development?. *Sustainability*, 6(5), 2562-2583. <https://doi.org/10.3390/su6052562>
- Ahn, I., Kim, S., and Kim, M. (2020). The relative importance of values, social norms, and enjoyment-based motivation in explaining pro-environmental product purchasing behavior in apparel domain. *Sustainability*, 12(17), 6797. <https://doi.org/10.3390/su12176797>
- Akyürek, M. İ., ve Yenel, K. (2023). Üniversite öğrencilerinin etik değerlere yakınlık düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 295-308. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1248641>
- Alalawi, N. S., and Omar, O. (2024). Towards greener campuses: Assessing pro-environmental behaviours in the university of Bahrain campus. *Sustainability*, 16(5), 1869. <https://doi.org/10.3390/su16051869>
- Alıntaş, O. (2021). *Gastronomi ve mutfak sanatları öğrencilerinin gıda israfı ve gıda güvenliği hakkında görüşleri: İstanbul ili örneği* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Al-Nuaimi, S. R., and Al-Ghamdi, S. G. (2022). Sustainable consumption and education for sustainability in higher education. *Sustainability*, 14(12), 7255. <https://doi.org/10.3390/su14127255>
- Antonetti, P., and Maklan, S. (2014). Feelings that make a difference: How guilt and pride convince consumers of the effectiveness of sustainable consumption choices. *Journal of Business Ethics*, 124(1), 117-134. <https://doi.org/10.1007/s10551-013-1841-9>
- Arya, B., and Kumar, H. (2023). Value behaviour norm theory approach to predict private sphere pro-environmental behaviour among university students. *Environmental and Climate Technologies*, 27(1), 164-176. <https://doi.org/10.2478/rtuect-2023-0013>
- Aydın, Ç. (2024). Hattuşa antik kenti ziyaretçi deneyimlerinin analizi: google yorumları üzerine nitel bir araştırma. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 12(4), 2572-2593. <https://doi.org/10.21325/jotags.2024.1500>
- Badea, L., Şerban-Oprescu, G., Dedu, S., and Piroşcă, G. (2020). The impact of education for sustainable development on romanian economics and business students' behavior. *Sustainability*, 12(19), 8169. <https://doi.org/10.3390/su12198169>
- Bonnes, M., and Bonaiuto, M. (2002). Environmental psychology: from spatial-physical environment to sustainable development. *Handbook of Environmental Psychology*, 28-54.
- Braun, T., Cottrell, R., and Dierkes, P. (2018). Fostering changes in attitude, knowledge and behavior: Demographic variation in environmental education effects. *Environmental Education Research*, 24(6), 899-920. <https://doi.org/10.1080/13504622.2017.1343279>
- Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research*. Guilford Publications.

- Carfora, V., Cavallo, C., Catellani, P., Del Giudice, T., and Cicia, G. (2021). Why do consumers intend to purchase natural food? Integrating theory of planned behavior, value-belief-norm theory, and trust. *Nutrients*, 13(6), 1904.
- Cogut, G., Webster, N., Marans, R., and Callewaert, J. (2019). Links between sustainability-related awareness and behavior. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 20(7), 1240-1257. <https://doi.org/10.1108/ijsh-09-2018-0161>
- Corral-Verdugo, V., Tapia-Fonllem, C., and Ortiz-Valdez, A. (2015). On the relationship between character strengths and sustainable behavior. *Environment and Behavior*, 47(8), 877-901. <https://doi.org/10.1177/0013916514530718>
- Cruz, T., Gomes, S., Figueiredo, P., Kouloukoui, D., and Cruz, E. (2022). Effects of education for sustainable development on personal norms regarding the scarcity of drinking water. *Revista De Administração Da Ufsm*, 15, 721-742. <https://doi.org/10.5902/1983465969079>
- Çakanlar, A., Nikolova, H., and Nenkov, G. (2022). I will be green for us: When consumers compensate for their partners' unsustainable behavior. *Journal of Marketing Research*, 60(1), 110-129. <https://doi.org/10.1177/00222437221108891>
- Dunlap, R. E., and Van Liere, K. D. (1978). The "new environmental paradigm". *The Journal of Environmental Education*, 9(4), 10-19. <https://doi.org/10.1080/00958964.1978.10801875>
- Ekincek, S., ve Şenol, G. (2023). Gastronomi ve mutfak sanatları bölümlerindeki gıda israfı eğitiminin değerlendirilmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 501-520. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1289>
- Güney, G. (2023). Üniversite öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik farkındalıklarının demografik özelliklerine göre farklılıkları. *Fiscaoeconomia*, 7(1), 911-937. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1212669>
- Hair, J. F., Black, W., Babin, B., and Anderson, R. (2010). *Multivariate data analysis*. New Jersey: Pearson Education.
- Hambleton, R. K., and Bollwark, J. (1991). Adapting tests for use in different cultures: Technical issues and methods. *Bulletin of the International Test Commission*, 18, 3–32.
- Hamón, L., Martinho, A., Ramos, M., and Aldaz, C. (2020). Do spanish students become more sustainable after the implementation of sustainable practices by universities?. *Sustainability*, 12(18), 7502. <https://doi.org/10.3390/su12187502>
- Haney, T. J. (2021). Disrupting the complacency: Disaster experience and emergent environmentalism. *Socius*, 7, 2378023121992934. <https://doi.org/10.1177/2378023121992934>
- Jahari, S., Hass, A., Idris, I., and Joseph, M. (2022). An integrated framework examining sustainable green behavior among young consumers. *Journal of Consumer Marketing*, 39(4), 333-344. <https://doi.org/10.1108/jcm-04-2021-4593>
- Johansson, M., Rahm, J., and Gyllin, M. (2013). Landowners' participation in biodiversity conservation examined through the value-belief-norm theory. *Landscape Research*, 38(3), 295-311. <https://doi.org/10.1080/01426397.2012.673576>
- Jung, Y., Park, K., and Ahn, J. (2019). Sustainability in higher education: Perceptions of social responsibility among university students. *Social Sciences*, 8(3), 90. <https://doi.org/10.3390/socsci8030090>
- Kahyaoğlu, M. ve Kırıktaş, H. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin çevresel davranış ve düşünceleri ile bireysel değerleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(32), 88. <https://doi.org/10.14781/mcd.64638>
- Karimi, S. (2019). Pro-environmental behaviours among agricultural students: An examination of the value-belief-norm theory. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3398141>
- Kim, H., Lee, S., and Yang, K. (2015). The heuristic-systemic model of sustainability stewardship: Facilitating sustainability values, beliefs and practices with corporate social responsibility drives and eco-

- labels/indices. *International Journal of Consumer Studies*, 39(3), 249-260. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12173>
- Kim, M. J., Hall, C. M., Chung, N., Kim, M., and Sohn, K. (2024). What makes tourists use public transport? Value-belief-norm theory, environmental, social, and governance factors, and the sustainable development goals. *Journal of Travel Research*, 63(6), 1426-1441. <https://doi.org/10.1177/00472875231191708>
- Kollmuss, A., and Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior?. *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260. <https://doi.org/10.1080/13504620220145401>
- Leiserowitz, A. A., Kates, R. W., and Parris, T. M. (2006). Sustainability values, attitudes, and behaviors: A review of multinational and global trends. *Annu. Rev. Environ. Resour.*, 31(1), 413-444. <https://doi.org/10.1146/annurev.energy.31.102505.133552>
- Liang, J., and Guo, L. (2021). Gratitude and sustainable consumer behavior: A moderated mediation model of time discounting and connectedness to the future self. *Psychology ve Marketing*, 38(8), 1238-1249.
- Liu, X., Zou, Y., and Wu, J. (2018). Factors influencing public-sphere pro-environmental behavior among mongolian college students: A test of value-belief-norm theory. *Sustainability*, 10(5), 1384. <https://doi.org/10.3390/su10051384>
- Mensah, J. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent Social Sciences*, 5(1), 1653531. <https://doi.org/10.1080/23311886.2019.1653531>
- Msengi, I., Doe, R., Wilson, T., Fowler, D., Olorunyomi, S., Banks, I., and Morel, R. (2019). Assessment of knowledge and awareness of “sustainability” initiatives among college students. *Renewable Energy and Environmental Sustainability*, 4, 6. <https://doi.org/10.1051/rees/2019003>
- Negm, E. (2023). Recognizing the impact of value-belief-norm theory on pro-environmental behaviors of higher education students: Considering aspects for social-marketing applications. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 25(2), 289-305. <https://doi.org/10.1108/ijshe-04-2023-0135>
- Null, D. (2022). College students are pro-environment but lack sustainability knowledge: A study at a mid-size midwestern us university. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 24(3), 660-677. <https://doi.org/10.1108/ijshe-02-2022-0046>
- Qureshi, S. (2020). Learning by sustainable living to improve sustainability literacy. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 21(1), 161-178. <https://doi.org/10.1108/ijshe-01-2019-0001>
- Schwartz, S. H. (1977). Normative influences on altruism. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 10, pp. 221-279). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60358-5](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60358-5)
- Shutaleva, A., Martyushev, N., Nikonova, Z., Savchenko, I., Abramova, S., Lubimova, V., ve Novgorodtseva, A. (2021). Environmental behavior of youth and sustainable development. *Sustainability*, 14(1), 250. <https://doi.org/10.3390/su14010250>
- Song, Y., Han, B., and Shen, S. (2022). Understanding the influence of initial values of college students in shaping pro-environmental behavioral intention. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(15), 9730. <https://doi.org/10.3390/ijerph19159730>
- Stern, P. C. (2000). New environmental theories: toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00175>
- Tabachnick, B. G. and Fidell, L. (2011). *Using multivariate statistics*. New Jersey: Pearson.
- Tapia-Fonllem, C., Corral-Verdugo, V., Fraijo-Sing, B., and Durón-Ramos, M. F. (2013). Assessing sustainable behavior and its correlates: A measure of pro-ecological, frugal, altruistic and equitable actions. *Sustainability*, 5(2), 711-723. <https://doi:10.3390/su5020711>
- Vicente-Molina, M. A., Fernández-Sáinz, A., and Izagirre-Olaizola, J. (2013). Environmental knowledge and other variables affecting pro-environmental behaviour: Comparison of university students from

emerging and advanced countries. *Journal of Cleaner Production*, 61, 130-138. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.05.015>

Wang, Z., Nie, L., Jeronen, E., Xu, L., and Chen, M. (2023). Understanding the environmentally sustainable behavior of chinese university students as tourists: An integrative framework. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(4), 3317. <https://doi.org/10.3390/ijerph20043317>

Whitley, C. T., Takahashi, B., Zwickle, A., Besley, J. C., and Lertpratchya, A. P. (2018). Sustainability behaviors among college students: An application of the VBN theory. *Environmental Education Research*, 24(2), 245-262. <https://doi.org/10.1080/13504622.2016.1250151>

Yıldırım, K. A., Yılmaz, Y. U., and Rezapouraghdam, H. (2024). Sustainable practices in culinary programs: views of chef lecturers regarding food waste management. *Journal of Tourism ve Gastronomy Studies*, 12(2), 835-849. <https://doi.org/10.21325/jotags.2024.1414>

Zaini, S. (2023). Pro-environmental behavior decisions in face mask usage: a pilot study. *Information Management and Business Review*, 15(4(SI)), 131-137. [https://doi.org/10.22610/imbr.v15i4\(si\).3584](https://doi.org/10.22610/imbr.v15i4(si).3584)